

Al weer ruim een jaar geleden, op dinsdag 3 september 2024, overleed onze vaste medewerker Jacques van Rossum. In het voorwoord van *Sportgericht* nummer 4/2024 richtte ik al een klein monument voor hem op, met daarbij de belofte op een later moment uitgebreider in te gaan op zijn oeuvre en zijn betekenis voor het blad. Dat moment is nu aangebroken.

Jacques van Rossum (1947-2024)

Gedreven sportonderzoeker en dierbaar mens

Hanno van der Loo

Is het niet wat laat voor een *In memoriam*, een jaar na dato? Aanvankelijk dacht ik van wel, maar door persoonlijke omstandigheden lukte het me niet om eerder voldoende tijd en aandacht vrij te maken. Nu ik dan toch aan het schrijven ben, voelt het als een natuurlijk moment. Het is nog steeds verdrietig dat Jacques er niet meer is, met name voor zijn gezin, familie en vrienden. Maar de schok van zijn overlijden is geweken en heeft inmiddels plaatsgemaakt voor herinneringen aan hem, die ik mede door dit stuk levend probeer te houden. Ook zie ik dit artikel als een oproep aan de sportwereld om zijn wetenschappelijke nalatenschap te blijven bestuderen en zich te laten inspireren door zijn consciëntieuze aanpak.

Eretitel

Jacques schreef in de loop der jaren tientallen artikelen voor *Sportgericht*, wat hem de eretitel 'vaste medewerker' opleverde. Zijn laatste tekstuele bijdrage dateert uit 2018, maar als kritisch volger, aanjager achter de schermen en enthousiast ambassadeur van het blad speelde hij nog steeds een belangrijke rol. Regelmatig had ik lange telefoongesprekken met hem - een genoegen dat ik met anderen deelde, zo bleek uit de toespraken tijdens zijn uitvaart - waarin allerlei

thema's die hem interesseerden (en die volgens hem hoognodig aandacht zouden moeten krijgen in het blad) de revue passeerden.

Beperkte impressie

Idealiter had ik dit stuk breder willen trekken, door ook de betekenis die Jacques heeft gehad voor de bewegingswetenschappen en de Nederlandse sportwereld gedocumenteerd te bespreken. Dat zou echter een soort biografie vergen, dus die ambitie moest ik laten varen. Omdat de vroege *Sportgericht* archieven flink gaten vertonen en ik me ook enigszins moest beperken, heb ik alleen zijn publicaties¹⁻¹⁶ vanaf het jaar 2007 (toen ik eindredacteur van het blad werd) nog eens herlezen. Dit artikel geeft dus maar een beperkte impressie van al het werk dat Jacques heeft verricht en nagelaten. Ik hoop dat alles dat ik heb moeten laten liggen er toch een beetje doorheen schijnt.

Dankbaar

Ieder mens heeft in zijn leven een paar anderen nodig die hem zien staan, stimuleren en kansen bieden om vooruit te komen. Zo iemand was Jacques voor mij. Ik ben hem daar voor altijd dankbaar voor. Ik leerde hem eind jaren tachtig kennen als onderzoeker en docent aan de faculteit Bewegingswetenschappen van de

VU in Amsterdam. In 1987 promoveerde hij daar op een proefschrift over de invloed van variabel oefenen op motorische ontwikkeling.¹⁷ Na zijn promotie liet hij dit onderwerp echter grotendeels rusten en stortte hij zich op een aantal onderwerpen binnen het overkoepelende thema Talentontwikkeling.

Tijdens een groot onderzoeksproject dat ik in 1990 als onderdeel van mijn studie uitvoerde, was Jacques een van de twee begeleidende docenten. Kennelijk beviel onze samenwerking hem, want toen ik na mijn afstuderen in 1992 een sportwetenschappelijk adviesbureau was begonnen, huurde hij mij regelmatig in voor werkzaamheden in diverse projecten die hij opzette vanuit de Stichting Human Quality & Performance. Deze stichting was door hem opgericht om onderzoeksvragen die niet binnen de onderzoekslijnen en geldstromen van de faculteit pasten toch op te kunnen oppakken. Veel onderzoek dat hij in zijn *Sportgericht* publicaties besprak, is zo tot stand gekomen.

Medaillefabriek?

Jacques fronste zijn wenkbrauwen over de kreet *medal factory* die een aantal jaren de trainingscentra van de Nederlandse topsport 'sierde'. Sport, ook topsport, ging voor Jacques in essentie over (maximale) ontwikkeling. Niet voor niets prijkte op de rouwkaart een citaat van de bijzonder succesvolle Amerikaanse basketbalcoach John Wooden, die met zijn team jarenlang ongekend hoge winstpercentages haalde in het Amerikaanse college basketbal:

'Success comes from knowing that you did your best to become the best that you are capable of becoming.'

Enigszins vrij vertaald in het Nederlands: succesvol zijn is alles geven om jezelf maximaal te ontwikkelen en het beste uit jezelf te halen. Als je dat doet, dan zal ook dat andere succes (winnen, medailles halen) je toe-

Foto: Stefana Caramanica

Jacques van Rossum (1947-2024)

komen. Onder meer in een longitudinaal onderzoek¹⁸ onder atletiek- en volleybaltalenten (zie ook het kader op pagina 4) toonde Jacques aan, dat het merendeel van de topsporters 'zich blijven verbeteren' en 'een zo goed mogelijke prestatie leveren' als belangrijkste drijfveer heeft, belangrijker dan 'willen winnen'. Ook als talenten zich ontwikkelen tot topsporters verandert dit beeld nauwelijks.³ Dat veel begeleiders van sporttalenten desalniettemin de focus leggen op het winnen van wedstrijden en behalen van medailles vond Jacques op zijn zachtst gezegd kortzichtig. Hij was dan ook zeer te spreken⁹ over de theatershows die door de - mede door hem opgerichte - stichting *Positief Coachen* inmiddels al meer dan 15 jaar op de planken worden gebracht, met titels als *Wel winnen hè!* (meer dan 100.000 bezoekers), *Dat schiet lekker op!* en

*Kom op nou jongens!*¹⁹ De thematiek van deze voorstellingen is voor een belangrijk deel gebaseerd op door hem aangeleverde wetenschappelijke informatie. Om hetzelfde gedachtegoed ook op een andere manier beschikbaar te kunnen stellen, onder meer tijdens zijn vele lezingen in het land en zijn onderwijsactiviteiten binnen de trainersopleidingen van diverse sportbonden, vertaalde hij de brochure *Coaches who never loose* van Smoll & Smith.²⁰

Ouders

In het zogeheten paddenstoelmodel²¹ dat Jacques opstelde om grip te krijgen op alle aspecten van talentontwikkeling in de sport, was niet alleen een belangrijke plaats ingeruimd voor de trainer/coach, maar ook voor het gezin en daarbinnen vooral de ouder(s)/opvoeder(s) van de sporter. Waar het destijds nog de

algemene tendens was om 'die lastige ouders' zoveel mogelijk op afstand te houden, pleitte Jacques er juist voor om hun onmisbare rol te erkennen en hen stelselmatig bij het (top)sportproces te betrekken.²² Ook met deze thematiek ging hij het land in om thema-avonden te verzorgen en een vertaalde Amerikaanse brochure²³ te verspreiden.

Validatie

Zijn conclusies met betrekking tot de rol van het streven naar progressie versus streven naar winst baseerde Jacques onder meer op gegevens die hij verzamelde met de door hem vertaalde en gevalideerde *Sport Prestatie Motivatie Vragenlijst* (SPMV). Die validatie, dus nagaan of een vertaalde versie van een vragenlijst nog steeds betrouwbaar hetzelfde meet als de originele Engelstalige versie, is een stap die gemakshalve nogal eens wordt overgeslagen, maar die voor hem essentieel was. Ook de verkorte Nederlandstalige versie van de POMS (*Profile of Mood State*), die hij zelf ook veelvuldig gebruikte bij het monitoren van onder meer hockey- en voetbalteams, werd door hem (in samenwerking met andere onderzoekers) gevalideerd en van normwaarden voorzien.⁵ Verder liet Jacques zien dat dreigende overtraining beter is af te lezen aan het longitudinaal volgen van de vijf afzonderlijke schaalscores van de verkorte POMS, dan aan een 'omslag' in het ijsbergprofiel (zoals werd gepropageerd door de bedenker van de vragenlijst, William Morgan).¹¹

Geboortemaandeffect

Jacques was naar mijn beste weten de eerste wetenschapper die het vandaag de dag nog steeds actuele geboortemaandeffect of *relative age effect* onder de aandacht bracht van de Nederlandse sportwereld.²⁴ Maar hij was er ook vroeg bij om het bestaan van dit effect op basis van eigen onderzoek nader te duiden en te nuanceren.⁶ Dat het effect hardnekkig kan zijn, bleek uit een casus in het Nederland-

Op een curieuze manier worden mijn herinneringen aan Jacques nog vrijwel elke week geactiveerd. Dat zit zo. In de jaren 1996-2004 trok ik in opdracht van 'zijn' stichting HQ&P herhaaldelijk het land in om vragenlijsten af te nemen bij talenten in atletiek en volleybal. Jacques wilde er door middel van een longitudinaal onderzoek achter komen welke factoren eraan bijdragen dat zij ofwel 'overleven' in hun sport en onderweg blijven naar hun uiteindelijke topniveau, dan wel onderweg afhaken (de zogeheten drop-outs). Mijn contactuele vaardigheden werden bij dit veldwerk behoorlijk op de proef gesteld, want het valt niet mee om pubers die het liefst op het sportveld staan zo'n 45 minuten op een stoel een flink boekwerk met vragen te laten invullen. Bij volleybalvereniging Dynamo in Apeldoorn liep een tweeling rond waarbij ik destijds een sterke verwantschap met Pietje Bel meende te ontwaren. Niets kwaads in de zin, maar soepel meewerken aan zo'n ver-van-hun-bed wetenschappelijk onderzoek, dat bleek moeilijk op te brengen. Volleyballen ging ze beter af, want ze hadden later als speler een succesvolle loopbaan. Grappig genoeg is de ene helft van die tweeling momenteel als bondscoach verantwoordelijk voor de jeugdopleiding van het Nederlandse beachvolleybal en de andere helft projectleider regionale talentontwikkeling bij de Nevobo. Hun grote liefde voor hun sport, die er ongetwijfeld aan zal hebben bijgedragen dat ze in ons onderzoek tot de overlevers behoorden, maakt dat eerst Richard (inmiddels al enkele jaren, als libero) en nu ook Roland Rademaker (met ingang van het aankomende seizoen, als spelverdeler) na een pauze van een aantal jaren op 43-jarige leeftijd weer actief zullen zijn in het eredivisieteam van *Scherp-in-Packaging ZVH* (Zevenhuizen), als teamgenoot van mijn zoon Sam (passer-loper). Zo zit dat dus. Talentontwikkeling is een grillig proces ...

se volleybal. Toen wij het effect bij toeval constateerden in de data van het eerdergenoemde longitudinale onderzoek naar de ontwikkeling van atletiek- en volleybaltalenten, werd in overleg met Bert Korteling, de destijds verantwoordelijke coördinator van de Nevobo, besloten om ook de geboortedata van eerdere selectiejaargangen te analyseren. En ook daarin vonden we het effect.²⁵ De selectieprocedure werd vervolgens aangepast, in een poging het effect de kop in te drukken. Naar verluid is dat destijds gelukt, maar kennelijk niet duurzaam. Want uit een lezing die ik een aantal jaren geleden bijwoonde op de Dag van het Sportonderzoek bleek dat het effect toch weer in de regionale selecties was geslopen. Zo gaat dat helaas vaker in de sport: als mensen vertrekken of een andere functie krijgen, verdwijnt de kennis.

Debunten

Jacques had over allerlei verschijnselen in de sport stevige meningen, maar die waren altijd gebaseerd op onderzoeksgegevens en feiten. Als

hij zichzelf een vraag stelde, dan kon hij zich verliezen in het verzamelen en analyseren van een grote, liefst complete hoeveelheid informatie. In zijn studeerkamer bevond zich een indrukwekkende hoeveelheid 'grijze' literatuur: boeken en andere manuscripten die je niet terugvindt in de diverse sportwetenschappelijke databases, maar die wel relevante informatie bevatten. Als hij onvoldoende bestaande informatie vond om een antwoord te krijgen op zijn vraag, dan overwoog hij steevast om zelf een onderzoek op te zetten. Bobo's die op discutabele (lees: feiten-vrije) gronden de wijsheid in pacht meenden te hebben, konden rekenen op een zeer kritische benadering en in direct contact vaak ook op een paar cynische steken onder water. Het merendeel van diegenen, die intelligent genoeg waren om die steken ook te signaleren, hielden vervolgens graag afstand van 'die wetenschappelijke betweter'. Het *debunten* van machtswoorden of de waan van de dag was een van Jacques favoriete bezigheden. In het zeer kritische, maar

evenwichtige artikel *Op zoek naar het LTAD-model* uit 2007¹ steeg hij daarin tot grote hoogte. Ook na bijna 20 jaar de moeite waard om nog eens door te lezen en lessen uit te trekken. Elf jaar later verving NOC*NSF het LTAD model door een andere benadering. Ook daarbij plaatste Jacques een aantal kanttekeningen.¹⁶

Kopzorgen

Jacques haalde zijn informatie niet alleen uit artikelen in wetenschappelijke vakbladen, maar ook uit gesprekken, boeken, biografieën, films¹³ en documentaires. Hij was een enthousiaste vaste bezoeker van het jaarlijkse internationale documentairefestival IDFA in zijn woonplaats Amsterdam, waarbij het zijn streven was om alle sportgerelateerde docu's te zien. Ik vermoed dat hij daar ook *Concussion* voor het eerst zag, een documentaire over de ernstige hersenschade die veel beoefenaars van *American Football* (en daarmee vergelijkbare sporten) oplopen - en de onwil van de betrokken sportbonden om het probleem te erkennen en aan te pakken. Jacques attendeerde mij op deze documentaire en als uitvloeisel daarvan organiseerde *Sportgericht* (in samenwerking met de Hogeschool van Amsterdam en de VvBN) in 2016 het symposium *Kopzorgen*.²⁶ Jacques

was een van de sprekers, maar ook KNVB bondsarts Edwin Goedhart kwam aan het woord, over de risico's van koppen. Die nuanceerde hij destijds, maar inmiddels is de discussie over dit risico (niet voor het eerst) weer opgelaaid.

Impact

Tijdens een etentje dat ik enkele maanden na zijn heengaan had met een aantal van zijn geestverwanten uit de regio Amsterdam, kwamen we tot de conclusie dat Jacques' moeizame relatie met veel bobo's in de Nederlandse sport zijn impact toch wel een beetje heeft beperkt. Reden te meer om zijn publicaties en andere uitingen (onder meer in de media) er nog eens op na te slaan. Wat betreft zijn *Sportgericht* publicaties in de

periode 2007-2018 heb ik het u gemakkelijk gemaakt: deze zijn als één PDF document te downloa-

den door de QR-code te scannen en daarna te klikken op zijn foto.

Pionier en vakman

Ik rond dit grote monument af met een aantal steekwoorden die ik bij Bert Korteling, Margot Rijken, Thomas Janssen, Hugo Maarleveld, Ruud Karsdorp en mijzelf heb vermeld om Jacques te karakteriseren. We hebben hem gekend als loyaal, ruimhartig, geïnteresseerd, luis in de pels, bevlogen, respectvol, onderzoekend, kritisch, leergierig, nauwgezet, toegankelijk, eigenzinnig, onverstoorbaar, belezen, betrouwbaar, volhardend, authentiek en inspirerend. Het was een voorrecht hem gekend te hebben en met hem te mogen samenwerken. Hij was een pionier en een vakman, die door de opportunistische sportwereld lang niet altijd op waarde werd geschat. Maar dat weerhield hem er niet van om altijd bezig te blijven en een enorme hoeveelheid kennis en inzichten achter te laten.

Over de auteur

Hanno van der Loo studeerde bewegingswetenschappen (VU Amsterdam). Hij is eigenaar van sportwetenschappelijk adviesbureau AdPhys te Boskoop (www.adphysbureau.nl) en uitgever/hoofdredacteur van *Sportgericht* (<https://sport-gericht.nl>).

1. Rossum JHA van (2007). Op zoek naar het LTAD-model. *Sportgericht*, 61 (3), 5-12.
2. Broekmans M, Lochtenbergh P & Rossum J van (2007). Trainer-coaches in de topsport beoordelen op meer dan het resultaat alleen? *Sportgericht*, 61 (4+5), 72-75.
3. Rossum JHA van (2008). De plaats van 'winnen' in de sport. Een analyse van longitudinale gegevens naar aanleiding van het LTAD model. *Sportgericht*, 62 (2), 45-48.
4. Rossum JHA van (2008). De Nederlandse POMS in de sport (deel 1). *Sportgericht*, 62 (5), 45-48.
5. Rossum JHA van (2008). De Nederlandse POMS in de sport (deel 2). *Sportgericht*, 62 (6), 36-41.
6. Rossum J van (2011). De relatieve leeftijd. Een fenomeen dat vraagtekens oproept. *Sportgericht*, 65 (2), 15-20.
7. Rossum JHA van (2011). Talentontwikkeling en Topsport. Ten minste 10.000 uur training ... (deel 1). *Sportgericht*, 65 (5), 32-37.
8. Rossum JHA van (2012). Talentontwikkeling en Topsport. Ten minste 10.000 uur training ... (deel 2). *Sportgericht*, 66 (1), 40-46.
9. Rossum J van (2012). Wel winnen, hè! *Sportgericht*, 66 (6), 25-25.
10. Rossum J van (2013). De Nederlandse POMS. Zijn succesvolle sporters er mee te selecteren? *Sportgericht*, 67 (3), 42-45.
11. Rossum J van (2013). De Nederlandse POMS. Eén profiel of losse schalen? *Sportgericht*, 67 (4), 38-41.
12. Rossum J van (2015). Net als in de film? Succesvol coachen op het witte doek. *Sportgericht*, 69 (6), 10-14.
13. Rossum J van (2016). Zijden draden aan Olympisch goud. Kleine kroniek van een Amerikaans zwemgezin. *Sportgericht*, 70 (5), 20-24.

14. Rossum J van (2017). Winnen vanzelfsprekend? Resultaten van voetbalclub Ajax in 61 jaar eredivisie. *Sportgericht*, 71 (6), 20-21.
15. Rossum J van J van (2018). Opportunisme in de Arena. *Sportgericht*, 72 (2), 34-36.
16. Rossum JHA van (2018). NOC*NSF vervangt LTAD-model door eigen visie. Kanttekeningen bij 'De weg naar het podium'. *Sportgericht*, 72 (4), 26-31.
17. Rossum JHA van (1987). *Motor development and practice: the variability of practice hypothesis in perspective*. Academisch proefschrift, Vrije Universiteit Amsterdam.
18. Rossum JHA van (2005). *Volhouden of afhaken: Een longitudinaal onderzoek naar talentontwikkeling in de sport, met aandacht voor drop-outs en toppers*. Amsterdam / Den Haag: Stichting HQ&P / Ministerie van VWS.
19. <https://positiefcoachen.nl/sportsector/>
20. Small FL & Smith RE (2005). *Coaches who never lose*. Vertaald door Jacques van Rossum: Coaches die nooit verliezen.
21. Rossum JHA van (1993). Op weg naar de top. Ontwikkelingen bij sporttalent. *Richting Sportgericht*, 47 (1), 5-12.
22. Rossum JHA van (1995). Ouders in de sport: ongewenste gasten? *Richting Sportgericht*, 49, 157-163.
23. Loo H van der & Rossum JHA van (1997). *De sportouder*. Vertaling en bewerking van de Sport Parents Survival Guide. Champaign, Illinois: Human Kinetics Publishers.
24. Rossum JHA van & Vries MM de (1998). Talentontwikkeling: Kun je ongelukkig geboren zijn in de sport? *Geneeskunde en Sport*, 31 (6), 188-192.
25. Loo H van der & Rossum JHA van (1998). *Later geboren, eerder afgeserveerd?* Woerden/Arnhem: Nevobo/NOC*NSF.
26. Langelaar J (2016). Amerikaanse 'Kopzorgen' ook relevant voor Nederland? *Sportgericht*, 70 (2), 2-5.